

**AYSEL ÖZAKIN'IN MAVİ MASKE ADLI ESERİNDE “ÖTEKİ”NİN
İŞLEVSELLİĞİ**

Oktay ATİK¹

Nihan DOĞRU²

Öz

İnsan farklı düşüncelere ve farklı bakış açılarına karşı büyük bir merak ve ilgi duyar. Farklılıklar yoluyla “öteki”ni anlamaya ve sorgulamaya başlar. Bireyin “öteki” ile olan ilişkisinin kendisini tanımasında ve özgürleşmesinde önemli bir role sahip olması, zamanla “öteki”ni kendisine daha yakın hissetmesini ve kendi portresini çizmesini sağlar. Kimlik arayışında olan birey, giderek kendine yabancılaşır ve “öteki” kendinin farkına varır. “Öteki”nin varlığından dolayı ortaya çıkan farklı yaşam tarzları ve kimlik arayışları, 1980’de politik nedenlerden Almanya’ya göç eden yazar Aysel Özakin’in *Mavi Maske* adlı eserinde somut biçimde kendini göstermektedir. Eserde birbirine zıt iki karakterin yan yana gelmesiyle ana karakterin kimliğini “öteki”nde keşfetmesi konu edilmiştir. Başkasının yaşamında kendini görme durumu romanda “öteki” kavramına farklı işlevsellikler kazandırılarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, söz konusu eser üzerinde Alman toplumunda “öteki” konumunda olan Türk kadınının “öteki” kendinin farkına varması çalışmada irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aysel Özakin, Mavi Maske, öteki, göç, kadın

**FUNCTIONALITY OF THE “OTHER” IN Aysel ÖZAKIN'S NOVEL MAVİ
MASKE**

Abstract

Human beings have always displayed great curiosity and interest in various thoughts and perspectives of approach. Man begins to understand and question the “Other” through differences. The fact that the relationship with the “Other” plays an important role in the recognition and liberation of the individual, makes the “Other” feel closer to him/her and draw his/her own portrait over time. Different lifestyles and identity searches that have emerged due to the existence of the “Other” are thematized in the novel titled *Mavi Maske* by Aysel Özakin. The main character's discovery of her

¹ Arş. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, oatik@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4767-186X

² Trakya ve Namık Kemal Üniversiteleri SBE Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Ortak Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, nihandogru@gmail.com, ORCID: 0000-0001-2345-6789

identity in the “other” is handled by coming together of two opposite characters. The recognition of oneself in someone else's life is thematized in the novel by giving different functionalities to the “other”. This study focuses on the condition of Turkish woman as the “Other” in German society, as well as on her awareness of the “Other” self.

Keywords: Aysel Özakin, Mavi Maske, the other, migration, woman

Giriş

“Öteki” kavramı anlam çeşitliliği açısından zengin olmakla birlikte toplum bilimleri alanında “mevcut kültürün içinde dışlanmış olan” biçiminde tanımlanırken, sıfat olarak kullanıldığında “sözü edilen veya benzer iki şeyden önem ya da yer bakımından uzakta olan” anlamına sahiptir (Öteki, t.b.). Temelleri Alman filozof Johann Gottlieb Fichte'nin “ben-felsefesi”ne dayanan “özne” ve “öteki” karşıtlığı, bireyin kendi benliğini algılayabilmesi için onun karşıtı olan “ben olmayana”, yani “öteki”ne ihtiyaç duymasına dayanır (Gültekin, 2018, s. 608). “Öteki” kavramı psikolojik ve sosyolojik etkenlerden dolayı insanın benlik ve kimlik yapısını derinden etkiler. Bunun yanı sıra bireyin benliğini ve kimliğini oluşturabilmesi için kendisini “öteki”lerden ayıracak toplumsal değerlere bağlı bir tarzının olmasını da gerektirir. Ayrıca bireyin kimlik yapısında önemli rol oynayan “öteki” de kimliklerle ve aidiyetle olan ilgisi üzerine şekillenir:

Kültürel kimlik ve ulusal bilinci oluşturmak, “öteki”yi yeniden kurgulamaktan geçer. Çünkü toplumun her bireyi, kendi kültürel ve toplumsal kimliğini “öteki”ne karşı verilen mücadeleyle şekillendirir. [...] Çünkü insan, ötekinin keşfi ile kendi kimliğini keşfeder. Çünkü Beyaz adamın, Kızılderili ile karşılaşmadan önce beyaz tenli olması, kimliğinde bir anlam ifade etmez (Biricik, 2020, s. 12).

Buna göre, bireyin kişilik yapısı “öteki”ni keşfetmesinde önemli bir olgudur. İnsanın farklı olana karşı duyduğu ilgi çeşitli düşünceleri ve bakış açılarını beraberinde getirir. Farklı olana karşı saygı ve hoşgörünün olmaması durumunda kültür çatışmaları ve kimlik bunalımları gibi sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır (Asutay, 2003, s. 27). Bu sorunlar “öteki” olarak adlandırılan kişinin girdiği toplumdaki kendini uzaklaşmış hissetmesine sebep olabilmektedir. Almanya'ya göç eden Türklerin iki kültür arasında geçirdikleri elli yılı aşkın süre buna örnek verilebilir. Almanya'ya misafir işçi olarak gidenler iki farklı kimlik, iki farklı kültür, iki ülke ve iki toplum arasında yeni bir hayata başlarlar. Hem Avrupa kültürüne duydukları yabancılıktan hem de bir gün kendi toplumlarına dönecek olmaları inancından dolayı Almanya'ya uyum sağlayamamış, Alman toplumunun dışında kalmış veya bırakılmışlardır. Söz konusu bu durum Almanya'da “öteki” olmalarına, kendi kültürü ile kabul görmedikleri

yerde "yabancı" olarak kalmalarına yol açar (Ulağlı, 2018, s. 50). Bu nedenle Alman toplumundaki Türk ve diğer göçmen işçi aileleri kendilerini girdikleri toplumdan soyutlanmış ve "öteki" olarak hissederler. Evde Türk, sokakta Alman olarak bir hayat sürmek tam manasıyla bir kimlik sahibi olamamalarına ve Alman toplumunda "yarı-öteki" olarak nitelendirilebilecek bir statüde kalmalarına sebep olur (Yaşar, 2019, s. 240).

İnsan zamanla kendine yabancılaşarak gerçek kişiliğine ötekileşebilir. Bu kendi kendini "öteki" görme durumu genellikle başkasına olan hayranlıktan, nefretten ya da kendi öz değerlerini beğenmemekten ortaya çıkmaktadır. Özellikle modern çağa ayak uydurmak isteyen bir kişinin kendi kimliğini küçümseyerek hayran olduğu kişiye dönüşmeyi tercih edecek olmasına şüphe yoktur (Öz, 2018, s. 75). Böylelikle kişi kendine yabancılaşarak kendini "öteki" olarak görür ve başkalarına duyduğu hayranlığın sonucunda kendi öz değerlerini kaybeder.

Kişinin kendi kimliğini oluşturmasında ve kendini tanımasında ötekileştirmenin rolü oldukça önemlidir. Zira kişilik, var olmak için farklılıklara ihtiyaç duyar (Yaşar ve Sağlam, 2017, s. 140). "Öteki", nasıl bir insan olunduğu, onun becerileri, dünyaya bakış açısı ve kimliği hakkında bireyde bir farkındalık yaratır (Efil, 2016, s. 57). Bu farkındalık "öteki"ne karşı bütün önyargıları kırmayı, karşısındakini tanımaya çalışmayı, farklılıklara saygı göstermeyi ve hoşgörü ile bakabilmeyi gerektirir. Bauman korku, güvensizlik, belirsizlik, aşk, sevgi, çaresizlik, hassasiyet, vicdan, mutsuzluk ve kaygı temalarını metinlerinde sıklıkla vurgulamaktadır. Ayrıca metinlerinde toplumsal olguların nasıl bir duygu bıraktığı, içeriden nasıl algılandığı ve deneyimlendiği ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Bauman empati duygusunu da çalışmalarında ele alır ve rasyonellik ile empatinin bilişsel boyutu arasında ilişki kurarak "öteki"ni anlamada bilginin ve hissetmenin; toplumsal yaşantıdaki gruplaşmanın "öteki"ni anlamayı ne derece etkilediğini değerlendirir. Yazara göre, "ben" in varlığı "ben olmayan" ile anlaşılabilir. Bununla birlikte ait olunan grup ve kişinin kendini ait hissettiği yer anlamına gelen "biz", belirsizlik ve kopukluk durumunda olan ve bu durumda bulunmak istemeyen grubu tanımlayan "onlar" arasında "biz" ve "onlar" ayrımı ortaya çıkmaktadır (Bauman, 2010, s. 50-51). Kendini "öteki" olarak görmenin en temel örneklerinden biri Mevlana (ben) ve Şems (öteki)'tir. Mevlana, Şems ile tanıştıktan sonra bambaşka bir insana dönüşür. Bu değişimle beraber yüzyılları aşarak değerinden bir şey yitirmeden günümüze ulaşan Mesneviyi kaleme alır. Kendinde gelişip ortaya çıkmamış olan yönlerini fark eden Mevlana Şems ile olan dostluğu sayesinde dünyayı farklı bir biçimde görüp değerlendirmeye başlamıştır. Şems, Mevlana'da ciddi bir farkındalığa sebep olmuş ve

dünyayı farklı bir biçimde görüp okumasında etkili olmuştur. Kısaca bu dostluğun Mevlana'nın kendini bir başkasında keşfederek benliğini ötekileştirmesine yol açtığı söylenebilir.

Kadın-erkek eşitsizliği ve cinsiyet ayrımcılığının temelinde de “öteki” kavramı yatmaktadır. Kadını “öteki” olarak gören bu eşitsizliğin temeli kadim zamanlardan bu yana kadına karşı biçilmiş belli başlı ötekileştirici rollerden kaynaklanır. Örneğin erkekler kamusal alanda çalışabilirken kadınların görevi yalnızca ev işleri ile uğraşmak ve çocuklarıyla ilgilenmek olmuştur. Bu şekilde kamusal alandan uzaklaştırılmış olan kadınlar, kamusal alana dahil olabilmek için uzun süre çaba göstermek zorunda kalmışlardır. Yetmişli yıllarda ortaya çıkan öğrenci hareketinin bir parçası olan kadın hareketi de temelde eşitlik ilkesini esas alarak kadının hak ve özgürlükler alanındaki eşitliğine politik manada dikkat çekmeye çalışmıştır (Zengin, 2016, s.5). Ataerkil düzen içerisinde bulunmak zorunda olan kadın, bu düzenin tüm sınırlandırmalarına rağmen iş hayatında ve sosyal hayatta yerini alabilmiş, eğitim olanaklarından yararlanabilmiş “kadın imgesi”nin karşısında kendine baktığında içinde bulunduğu toplumda “öteki” olduğunu görmüştür (Aktaş, 2013, s. 69).

Kadın hareketlerinin Fransa'daki öncülerinden Simone de Beauvoir'ün “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü kadınlığın bir toplumsal cinsiyet olarak sonradan edinildiği anlamına gelir (Kalın, 2016, s. 230-231). Bu bağlamda kadının erkekle olan ilişkilerinde öznenin ziyade nesne konumunda olduğu açıktır ve kadın özne olabilmek için mücadele etmek zorundadır. “Simone de Baeuvoir'a göre özgürlük, insanın her gün kendisi için yeniden savaşmak zorunda olduğu bir olanaktır. Öteki olmaktan kurtulup, kendisi için özne olma yolunda bir zorunluluk...” (Bayoğlu, 2010, s. 74). Kadının özne olma yolundaki mücadelesi yazınsal alanda da kendini gösterir. Bir yandan kadın hareketleri kadının toplumdaki ötekiliğine politik yönden dikkat çekerken, diğer yandan feminist yazın aracılığı ile de bu konu yazınsal alanda derinleştirilir ve geniş kitleler arasında yayılır (Zengin, 2016, s. 165). Ancak toplum tarafından kendilerine biçilen rollerin dışına pek çıkamayan kadın edebiyatta da belli yazın türlerinde eserler verebilmiştir. Bu bakımdan otobiyografi, kadının kimlik arayışının ve kadın-erkek eşitsizliğinin ifadesinde etkili olmuştur (Zengin, 2016, s. 197-198). Bu bağlamda hem yukarıda sözü geçen “kadının kimliğini arayışı” ve toplumda “öteki” olması konuları hem de eserin otobiyografik özellikler taşıması bakımından Aysel Özakın'ın *Mavi Maske* adlı yapıtı dikkat çekicidir. Yazar, yapıtında seksenli yıllarda kadının toplum içindeki konumu ve kendini “öteki” olarak görmesini Türkiye ve Almanya arasında bağlantı kurarak ele almaktadır. Bu çalışmada araştırmaya konu olan *Mavi Maske* adlı eserdeki

cinsiyet eşitsizliği ve eşitsizliğe tepki gösteren kadın karakterlerin yazın dünyasında “öteki” ve “kendini öteki görme” kavramlarının, iki kadın figürü üzerinden ele alınışı incelenecektir.

Araştırmaya konu olan eserin kaleme alındığı yıllar Türk azınlığın Almanya'daki edebi temsili olan Türk-Alman yazınının ikinci kuşak yazar ve şairlerinin yazınsal ürünlerini verdikleri yıllara rastlamaktadır. Ancak Aysel Özakın Almanya'ya sonradan gelmiş ve bir dönemi burada geçirmiş biri olarak ikinci kuşak yazarlar ile beraber anılmasına rağmen olaylara dışarıdan bir gözlemcinin tecrübeleri ile yaklaşmaktadır. Zira seksenli yıllarda ikinci kuşak temsilcilerinin kaleme aldığı eserlerde ağırlıklı olarak “iki kültür arasında yaşama” konusu ele alınır. Bu noktada daha o yıllarda kadının “özne” olma yolundaki uğraşına “öteki” perspektifiyle ve Almanya'daki Türk göçmen kadını özelinde yaklaşan yazınsal bir eseri irdelemenin önemli olduğu düşünülmektedir.

***Mavi Maske* Adlı Eserde “Öteki” Kavramının İşlevi**

Aysel Özakın gelenek ve geçmişle bir köprü oluşturan, bu köprüde insanın karşısına çıkan engelleri, kadın olmanın zorluklarıyla harmanlayarak eserlerine yansıtan bir yazardır. Bu çerçevede kadın kavramına bir geleneğe başkaldırı olarak yaklaşır. Eserlerindeki karakterler geleneksel öğretileri kendilerince aşılması gereken bir eylem olarak görürler. Özakın, kadınların toplumun geleneksel ahlaki anlayışlarına karşı mücadele içerisinde yaklaşmaları gerektiğinin bilincindedir. Kadını bir geleneğe başkaldırı olarak ele alan yazar, kadın ve erkek için farklı değerlendirme standartlarına sahip olan ahlak kurallarını, Türk kadınlarının kendini geliştirmelerinin önündeki bir engel olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda Türk kadınının hor görülen bakışlara maruz kalmasına ve belirli kalıplaşmış yargılar içerisinde değerlendirilmesine karşı çıkmıştır. Bunu yaparken ise ele aldığı kadın sorununu, farklı bir ülkeden gelen yabancı bir kadının bakış açısıyla incelemiştir (Siedel, 1986, s. 112). Söz konusu engele karşı verilen mücadele ise Aysel Özakın'ın *Mavi Maske* adlı eserinde görülmektedir.

Mavi Maske ilk olarak 1988 yılında Türkçe yayımlanmış, 1989 yılında ise Carl Koss tarafından “Die Blaue Maske” başlığı ile Almancaya çevrilmiştir. Yazar, olayların Almanya, İsviçre ve Türkiye’de geçtiği ve ana karakterin geçmişe dönük arayışını konu edindiği eserini Berlin’de kaleme almıştır. Romanın kahramanları adı metin boyunca belirtilmeyen ana karakter ile Dina K. adlı iki kadındır. Bu iki kadın kahramandan ilki içine kapanık, utangaç ve çekingen Türk kadınıdır ve diğeri ise özgürlüğüne düşkün, sosyal ilişkileri diğeri göre daha kuvvetli olan Dina K.’dır. Yazar eserinde birbirine zıt iki karakteri yan yana getirerek ana karakterin kendi hayatını Dina’nınki ile ilişkilendirerek yaşamını ve kimliğini sorgulamasına

zemin hazırlar, böylelikle ana karakter yaşamını ve kimliğini sorgulaması sonucu içindeki “öteki”ni keşfeder.

Yazar, başkasının yaşamında kendini görme durumunu “öteki” kavramına farklı işlevsellikler kazandırarak ele almıştır. Söz konusu bu işlevsellikler çalışmada üç başlık altında irdelenecektir. İlk olarak kadının toplumsal statüdeki yeri ve bunun “öteki” kavramı ile olan ilişkisi ele alınacaktır. “Öteki”nin oluşumunda toplumsal ve kültürel değerlerin etkisinin büyük olduğu ve kadının toplumdaki yerini sorgulaması sonucunda aidiyetsizlik hissinin olduğu düşüncesi ile diğer başlık altında “aidiyetsizlik” ve “öteki” kavramları arasındaki ilişki, eser örnekleminde irdelenecektir. Son olarak ise ana karakterin taktığı maskenin “öteki” kavramı ile olan ilişkisi incelenecektir.

Kadının Toplumdaki Yeri ile “Öteki” İlişkisi

Kadın ve erkeğin toplumda eşit haklara sahip olmalarına rağmen kadınlara karşı biçilmiş belirli rollerin mevcut olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Kadınlar eğitimden sosyal hayattan ve iş hayatından uzak bir yaşam geçirerek, çocukları ve ev işleriyle ilgilenmeli, erkekler ise çalışarak ailelerinin geçimini sağlamalıdır (Saraç, 2013, s. 28-29). Ataerkil toplumlarda erkeğin daha egemen olduğu, buna karşın kadının ikincil konumda bir hayat sürdürdüğü bilinir. Erkek, gücün temsili iken kadın ise zayıflığın temsili ile bağdaştırılır (Akkaş, 2019, s. 111). “Kadın, toplumsal olarak belirlenmiş cinsiyetinden ötürü erkekten ayrı, ötede, öteki olarak tutulmaktadır” (Bingöl, 2014, s. 113). “Öteki” kavramı içerdiği bu tezatlıklardan ötürü kadın-erkek eşitsizliği ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konularla da iç içedir.

Kadın-erkek eşitsizliğinin temeli, kadının “öteki” olarak görülmesine dayanmaktadır (Akpınar ve Şahin, 2017, s. 332). Erkekler kamusal alanlarda çalışabilirken, kadınların görevi ailesine bakması ve çocuklarıyla ilgilenmesi olmuştur. Kadınlar kamusal alanın dışında kalmışlar ve burada yer alabilmek için uzun süre çaba göstermişlerdir. Bastırılmaya, küçümsenmeye, geri planda tutulmaya göğüs germişler ve haklarını aramaya çalışmışlardır (Üste, 2015, s. 121-122). Erkekler toplum içerisinde daha fazla hareket alanına sahiplerken, kadınların geç saatte dışarda bulunmalarına, giyimlerine dahi karışıldığı durumlar mevcuttur. Toplumsal-kültürel değerler bağlamında söz konusu olan bu eşitsizlik, eserde sıklıkla ön plana çıkmaktadır. Kadın bedeninin erkek egemen toplumlar tarafından denetlenebilir oluşu (Karakaya ve Cihan, 2017, s. 16) ana karakterin çocukluğundan gelen bir anısıyla aşağıdaki biçimde ifade edilmiştir:

Bense yeniyetmeliğimde bedenim yol açacağı tehlikelerden kendimi korumayı öğrenmiştim. Dizimi örten elbiseler, çatık kaşlarım, erkek bakışları karşısında kızaran yüzüm, göğüslerimi

gizleyebilmek için kamburlaşan sırtım, ürkeklikle öne doğru eğilen omuzlarım; göğüsleri ve cinsel organı kapatmak, gölgelemek ister gibi (Özakin, 1988, s. 33).

Romanda kadınların erken yaşta belirli geleneksel ve dini kavramlar altında bütünleştiği ele alınmıştır. Bu durum ana karakterin yaşadığı toplumda kız çocuğunun zorunlu bir şekilde geleneklere uygun yetiştirildiği görülmektedir. Karakaya ve Cihan (2017) çalışmalarında, kadın ve erkek bedeninin birçok açıdan toplum tarafından eşit görülmeyle kadınların dini ve kültürel etkenlerle belirli kalıplar içerisine sokulduklarını ifade ederler. Ana karakter bu duruma namus kavramı ile dikkat çeker:

O anda Zülfü'nün dönüp dönüp aynı parçayı çalması tedirgin ediyor beni. Bu yinelenen saz sesi bana Anadolu'da, kahvelerde oturan, ard arda buruk çaylar içen, tütün kokulu, kasketli erkekleri hatırlatıyor. Analarına tanrısal bir saygı besleyen, karılarına duydukları bağlılığı ise gecenin vahşi isteğine sığdıran erkekleri. Yoksul, sabırlı, saf, kurnaz, konuksever. Gazete haberleri: «Kıskançlıktan gözü dönen erkek, karısını ve karısının dostunu av tüfeğiyle vurdu», «Kötü yola düşen kız kardeşini. Namusumu temizledim dedi.» Namusun hükümdarları ve köleleri. Ben böyle erkeklere karşı hem nefret hem de acıma duyuyordum (Özakin, 1988, s. 75).

Kadınlar toplumsal yaşamda namus kavramının gölgesinde kalmışlardır. Toplumsal ve kültürel değerlerle bütünleşen bu kavramın kadınlarca benimsendiği ve kadınların kimliklerinin oluşumunda önemli bir yer edindiği anlaşılmıştır. Namus kavramı yazar tarafından farklı örneklerle ele alınmıştır. Örneğin, kadının bir erkekle gezmesinin suç sayıldığı ve bedelini kendi hayatıyla ödemesi şu şekilde örneklendirilmiştir:

Arkadaşımız cumartesi öğle sonrası erkek lisesinden bir oğlanla sinemaya giderken ağabeyi tarafından yakalanıvermiş. Ağabeyi sinemanın önünde birikmiş kalabalığa aldırmadan, öfkeden gözü dönmüş, kız kardeşine bir tokat atarak onu kolundan tutup eve götürmüştü. Aynı günün gecesi... Arkadaşımıza yalnızca bir tokat yüzünden intihar ettiği için neredeyse gücenmişti (Özakin, 1988, s. 34-35).

Kadınlar bu öğretilere, kısıtlamalara göre giyim kuşamlarına, tavır ve davranışlarına dikkat etmek zorundadırlar. Toplum içerisinde dikkat çekmeden, erkeklerin bakışları altında kalmadan yaşamaya çalışmaktadırlar. Bunun nedeni ise yine içinde yetiştiği toplumun kendisidir. Söz konusu baskıcı tutumu üzerlerinde hissetmelerinin nedenini eserden örneklerle açıklayabilmek mümkündür:

«Abla!»

Pencereden çekiyorum birden kendimi.

«Seni o Alman oğlan aradı yine.»

«Kim?»

«Geçen gün gelen, ablak yüzlü.»

«Ha o mu? Gazeteci. Ne istiyormuş?»

«Telefon etmeliymişsin ona.»“

Bu sözleri söylerken Zülfü kuşkuyla gölgelenen gözlerini dikey bana. Bir an eğer onun kuşkusunu yenemezsem Zürih'teki Türk çevrelerine erkeklerin beni aradıklarını anlatabileceğimi düşünüyorum (Özakin, 1988, s. 104-105).

Ana karakter, Zülfü'nün kuşku dolu gözlerle ona bakmasından duyduğu tedirginlik ile kendini kötü hissetmektedir. Ortada kötüye yorulacak bir durum olmamasına rağmen gazetecinin erkek olmasından dolayı, içini durumun yanlış anlaşılacağı korkusu kaplamaktadır. Ana karakter bu korkunun köklerini daha ilkokul yıllarında maruz kaldığı baskıcı okul yönetiminde aramaktadır:

Pazartesi günleri sırada düzgün sıralar halinde istiklal marşını söyledikten sonra yüksek tavanlı, mermer salonda tek sıra halinde müdire hanımın önünden geçiyorduk. Saçı kulak hizasından daha uzun olan, ya da eğer yeteri kadar uzunsa sımsıkı iki örük yapmamış olan, müdire hanım tarafından kulağından yakalanarak yan tarafa çekiliyordu, ya da siyah önlüğü diz hizasından yukarı olan, beyaz yakası kolasız ve ütüsüz olan, en kötüsü de kaşlarını cımbızla almış olan... (Özakin, 1988, s. 34)

Okulda hem erkek hem kız öğrenci olmasına rağmen müdire hanımın kendi hemcinslerine uygulamış olduğu bu zorunluluk kadınlar üzerindeki baskının hemcinsleri tarafından da uygulanabildiğinin bir göstergesidir.

Kadının “öteki” olarak görüldüğünün birer emsali olan bu tür uygulamalar Türk kadının Almanya'da da karşılaştığı durumlar arasındadır. 12 Eylül askeri darbesinden sonra Türkiye'den Almanya'ya gelen ana karakter bir basın toplantısına katılır ve orada gazeteciler ile konuşur. Bu konuşmada kitapları ve edebi üslubu hakkında kendisine soru sorulmasını beklerken gazeteciler onun alışageldikleri başörtülü göçmen Türk kadınlarından farklı oluşuyla ilgilenirler (Özakin, 1988, s. 7). Türk kadınları fiziksel görünüşleri, şalvar pantolonları, renkli kıyafetleri ve başörtülü giyim tarzları ile Almanya'da dikkat çekerler (Ridd ve Callaway, 1986, s. 194).

Bahsi geçtiği üzere kadınların sosyal hayatta çeşitli sınırlandırmalara maruz kalmaları, dış görünüşlerinin kişiliklerinin önüne geçmesi, çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumlulukları tümüyle üstlenmeleri benliklerini sorgulamalarında birer etken haline gelir. Buna ilaveten başka bir ülkenin toplumunda “öteki” olarak yaşamaya çalışmaları bu durumdaki kadınlarda

benlik çatışmalarına da zemin hazırlar. Toplumsal ve kültürel değerlerden ötürü toplum dışında kalan ve “öteki” olarak varlığını sürdüren kadında aidiyetsizlik ve yabancılık duygusu ön plana çıkar (İlgin ve Hacıhasanoğlu, 2006, s. 69).

“Aidiyet” ile “Öteki” İlişkisi

Aysel Özakin 1980 darbesinden sonra gittiği Berlin'den siyasi sebeplerden ülkesine geri dönmeyerek, Almanya'da yaşamaya başlamıştır. Yazar, Kreuzberg'e gelmesiyle birlikte, Türk kadınının hem kendi hem de Alman toplumu içerisindeki durumu ve özgürleşmesi konularını ele alarak çalışmalarını bu doğrultuda sürdürmüştür. Kadını bir geleneğe başkaldırı olarak ele almıştır. Yazar, kadın ve erkek için farklı değerlendirme standartlarına sahip olan ahlak kurallarını, Türk kadınlarının kendini geliştirmelerinin önündeki bir engel olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda Türk kadınının hor görülen bakışlara maruz kalmalarını ve belirli kalıplaşmış yargılar içerisinde değerlendirilmelerine karşı çıkmıştır. Bunu yaparken ise eserlerinde işlediği kadın sorununu, farklı bir ülkeden gelen yabancıların bakış açısıyla incelemiştir (Siedel, 1986, s. 112). Bu durumun romanda sıklıkla okuyucu karşısına çıktığı söylenebilir. Ana karakter, kendini geliştirebilmek ve kadın olmanın zorluklarından uzaklaşabilmek için bulunduğu yerden kaçmak istemiştir. Özgürleştikçe yabancılık duygusunu daha ağır hissettiği aşağıdaki cümlelerde kendini gösterir:

Sanırım uzaklık isteği, gitme isteği hepimizi birleştiren bir duyguydu. Hemen hemen hepsi Paris'e ya da Londra'ya gidip gelmişti, oralarda bir süre yaşamıştı ve bu kentlerin adı birer sembol gibi yer alıyordu konuşmalarında; benden başka hepsinin tanıdığı semboller gibi (Özakin, 1988, s. 15).

Ancak ana karakter uzaklaşarak özgürleştiğini düşünse de köklerine olan bağlılığı zaman zaman kendini hissettirmektedir. Farklı kültürel köklere sahip olmanın neden olduğu aidiyetsizlik hissi ana karakterin kendini yabancı, yani bir nevi “öteki” olarak hissetmesinden kaynaklanmaktadır. Kendini “öteki” olarak hissetmeyeceğini düşündüğü yerlerde bulunduğu anda dahi “öteki” olma duygusu ardını bırakmaz:

Berlin'de, bulutlu, soğuk havalarda güneşe kavuşmak, ısınmak ister gibi Türklerin yığıldığı sokaklara atıyordum kendimi. Türk bakkalından tanıdığım baharatları, kuruyemişleri alıyor ya da bir kebabçı dükkânına girip kendime acılı ve yoğurtlu bir kebab ısmarlıyordum. Masaya oturduktan az sonra başlıyordu yabancılık duygum. Yüksek perdeden arabesk şarkılar, duvarlarda güreşçi, boksör ve dansöz resimleri, gümüş kakmalı kılıç ve hançerler ve beni hem Türk hem de yalnız oluşumdan ötürü yadırgayarak süzen garsonlar, [...] (Özakin 1988, s. 28).

Ana karakter iki kültür arasında sıkışıp kalmış insanların manidar bakışlarından rahatsızlık duyar. Kendi kültürüne ait olmasına rağmen ortamda bulunan Türk kültürüne ait

simgeler onda yine "öteki" hissini uyandırır. Abartılı kültürel simgelerin kendini Alman toplumuna ait hissetmesinde birer engel olduklarını ve hatta bulunduğu yeri terk etme arzusunu uyandırdığını Dina K.'nin ayrılışı hakkındaki düşüncelerini açıklarken şöyle ifade etmektedir:

Dina'nın Berlin'deki bursu bitince Zürih'e gelip yerleştiğini duymuştum. (...) Oysa ben Dina'nın yine bir şeylerden kaçtığını düşünmüştüm. Belki de Almanya'daki Türk imajından. Bir kitleyi içine alan kaba ve gülünç bir imajdı bu, bireysel olmayan. Ayrıca Dina, Berlin'deki Anadolu'dan da kaçmış gibi geliyor bana. Kreuzberg'de arabesk müzikle, başörtülü küçük kızlarla, pala bıyıklı erkeklerle dine ve köylülüğe daha da gömülen, öte yandan üstüne sentetik bir elbise gibi beceriksiz bir biçimde, Berlin'i giyen Anadolu'dan (Özakın, 1988, s. 7-8).

Yazar, ana karakterine Türk kadınlarının Almanya'da da dine ve geleneklerine bağlı yaşadığını söyletir. Kuşkusuz bunda sahip olunan kültür ve geleneklerin göç edilen yere getirilmesinin de rolü büyüktür. Bu durum yazar tarafından "Anadolu Berlin'e yakışmayan, üzerinde kötü duran bir elbise" benzetmesi ile tanımlanmaktadır. Bir süre sonra uyum sağlayamadığı Berlin'den Zürih'e giden ana karakter, Türk kültürünün Berlin'e getirmiş olduğu belirli kalıpları ve içindeki Türk imgesinden kaçmak istediğini kendi kendine konuşmaları ile şöyle aktarmaktadır:

Berlin'den mi kaçıyorum? Berlin'deki izlenimlerin teröründen mi? Sivilceli alınını, tombul beyaz yanaklarını beyaz ipekli bir başörtüsüyle kapatmış, uzun mantolu yeni yetme kız. (...) İlahiler, dualar, ibadet. Anadolu'da gündelik hayatla birlikte akıp giderken Kreuzberg'de bir kavanoza konulmuş gibi koyu, sıkıntılı, yapay. Beni Berlin'den kaçırın bu muydu? (Özakın, 1988, s. 39-40).

Ana karakter kendi memleketi olan Türkiye'den uzaklaşmış olmasına rağmen kaçtığı sorunlarla Berlin'de de yüzleşmek zorunda kalır ve bu ana karakterin kendini bir yere ait hissedememesine neden olur. Türkiye'de geleneklerle ilgili bazı izlenimlerinin Kreuzberg'de daha katı biçimdeki uygulamalarına rastlamak ana karakterdeki aidiyet yoksunluğunu ve uzaklaşma isteğini bir kez daha tetikler. Ancak her seferinde kendini yine toplumsal dayatmaların eşiğinde bulur:

Bu delikanlıların çoğu ortaokulda İngilizce ve tabiat bilgisinden sınıfta kalarak okulu terk etmişlerdir. Okulu terk ederken, işlerine yaramayacak derslere, düzenli ve nezaket düşkün öğretmenlere, uysal hanım evladı sınıf arkadaşlarına toptan bir küfür savurmuşlardır. Ellerinin tersiyle hepsini bir anda cehenneme gönderir gibi. Bu okullarda okumaktan daha acil işleri, daha büyük hedefleri vardır onların. Evdeki sıkıntılarını büyüdü değnekle bertaraf eder gibi gidermesini bekleyen annenin saygısını kazanmak, yaşlanmakta olan, işçilikten ya da

işsizlikten kamburu çıkmış babanın ailedeki yerini almak, kız kardeşlerin giyimine, hal ve gidişine mukayyet olup, kocaya devroluncaya kadar namuslarına göz diken, onların kadınlığını çalmaya çalışan öteki erkekler karşısında korkusuz şövalyeler gibi davranırlar (Özakın, 1988, s. 19-20).

Yukarıdaki alıntı, Türk toplumunda erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğu iddiasını yansıtır. Oysa metnin devamında ana karakter tarafından Alman kadınların Türk kadının aksine, seslerindeki dobralık, adımlarındaki sağlamlık, kararlı ve gerçekçi bakışları şu sözlerle yansıtılır:

Bu ses tonu ve soru sormadaki dobralık bana Almanya’da okumalar sırasında tanıdığım kadınları hatırlatıyor. Ortaklaşa bir tarz tok bir ses sağlam ve kararlı adımlar, dikkatli gerçekçi bir bakış... (Özakın, 1988, s. 81).

Ana karakterin Alman kadınlarına duyduğu hayranlık, bu cümlelerin içine gizlenmiştir. Dina gibi olmak istemesinin temel nedeni bu hayranlıktan doğmuştur da denilebilir. Dina’ya özenerek kendi toplumunun geleneklerini reddeder ve içinde yaşadığı Türk toplumunu arka planda bırakarak kendisini ötekileştirir. Türk kimliğinden sıyrılıp kendinde Dina’yı keşfeder ve hatta Türk örf ve adetlerinin getirmiş olduğu kurallara direnerek Dina’nın hayatını yazmayı arzular (Özakın, 1988, s. 107). Ana karakter tam da burada özgürlük arayışı çabasıyla kendi toplumunun ahlak kurallarının kendisine dayattığı kalıplardan kaçmaya çalışır. Nitekim Dina’yla buluşma anlarından birinde “*O anda onun beni yine eski moda ve acemi bulduğunu düşünüyorum*” (Özakın, 1988, s. 101) ifadesiyle giyim kuşamından dolayı kendisini Dina’dan daha demode bulduğunu vurgular. Bunun sonucunda dışlanmışlık hissine kapılıp kendisine ait olmayan hayatı arzular:

Masaya dönüp, müsamereye çıkan bir öğrenci gibi duygulu bir sesle şiirlerimi okudum. «Çehov’un kadın kahramanlarını andırıyorsun,» dedi Dina ve kadehini bana doğru kaldırdı: «Nataşa’nın şerefine!» diye bağırdı, ötekileri de kadeh kaldırmaya davet ederek. Ben de onlarla birlikte, Dina’nın bana taktığı ada gülerken kadehimi kaldırdığımda gerçekten de bir başkası olmayı, bir başka hayata sahip olmayı istediğimi hissettim (Özakın, 1988, s. 15).

Ana karakterin yaşadığı kimlik bunalımı onu güçlü olmaya iter, böylelikle “özne” ile “öteki” yer değiştirir. Zira “ben” ve “öteki” arasındaki ilişki, kişinin kimliğini keşfetmesinde önemli bir unsur olarak gösterilir (Yaşar ve Sağlam, 2017, s. 142). “Ben” ve “öteki” arasındaki ilişki metinde şu cümlelerle aktarılmıştır:

Yüzümü pencereden ayırıp salona doğru çeviriyorum. Masalarda oturanlara, kapıdan girenlere bakıyorum. Hintli genç kız yine barda. İnce sırtını duvara dayamış, önünde kırmızı şarap kadehi. Her gelişimde burada rastlıyorum ona. Kızıl Fabrika onun için bir sığınak belki;

anlarından ve Zürih'ten kaçarak sığındığı. Kayboluşunu kuşku uyandırmadan yaşayabileceği yer. Kimse tarafından tedirgin edilmeden ve yakınlık görmeden (Özakin,1988, s. 51).

Bu ifadeler ana karakterin kendisini kimsenin tanımadığı bir yerde bulunma arzusunda olduğunu gösterir. Berlin'den Zürih'e giden ana karakter, neden burada bulunduğunu sorgulayıp içindeki Berlin'de bulunan Anadolu'dan kaçma isteğini dile getirir. Bu bağlamda geleneksel ve modern toplum arasında sıkışan ana karakter, kentli ve taşralı ayrıştırmasına giderek kendini “öteki” olarak görmektedir:

Şimdi o telefon konuşmamızı hatırlayınca Dina'ya beni sonu belirsiz bir özleme sürüklemiş oluşundan ötürü kin duyup duymadığımı soruyorum kendime. Ama Dina olmasaydı da bir gün evimden kaçacağımı biliyorum şimdi. Taşradan ve kocamdan. Bir kalıptan, tekdüzelikten ve bedeli sıkıntı olan bir güvenceden. Dina'yı tanımak hızlandırmıştı bunu (Özakin, 1988, s. 98).

Bu ifadeden hareketle kentli ve taşralı arasında bir ötekileştirme eylemi olduğu söylenebilir. Kentli taşralıyı ötekileştirir ve zamanla taşralı da yaşadığı tecrübeler doğrultusunda kendi kendini ötekileştirir (Tunç, 2019, s. 59). Ana karakterin aklından geçen “Dina kendisi gibi benim de Kafka'nın «Milena'ya Mektuplar»ını okumuş olmama şaşırıyor. «Taşrada gençliğini ve yeteneğini tüketiyorsun,»“ diyor” (Özakin, 1988, s. 16) cümleleri kentli ve taşralı ayrımı ile kendini ötekileştirmesine neden olur. Böylece taşralı olmaktan rahatsızlık duyan ana karakterin taşradan uzaklaşma isteği beraberinde kendini arama isteğini getirir. Bu bağlamda Dina'nın hayatına duyduğu özlem onu bulunduğu toplumdaki ve erkek egemenliğinden uzaklara, özgürlüğe götürecektir:

Şimdi telefon konuşmamızı hatırlayınca Dina'ya beni sonu belirsiz bir özleme sürüklemiş oluşundan ötürü kin duyup duymadığımı soruyorum kendime. Ama Dina olmasaydı da bir gün evimden kaçacağımı biliyorum şimdi. Taşradan ve kocamdan. Bir kalıptan, tekdüzelikten ve bedeli sıkıntı olan bir güvenceden. Dina'yı tanımak hızlandırmıştı bunu (Özakin, 1988, s. 98).

En başından beri aklında kendi toplumundan kaçıp gitme arzusu olan ana karakter, Dina'yı tanıyıp kendi benliğini onda fark ettiğinde içindeki gitme arzusunun daha da arttığını vurgulamaktadır. Dina'yı tanımasa, içindeki Dina'yı keşfedemeyecek ve kendi “öteki” hali ile yüzleşemeyecekti. Fakat farklı birini tanıyarak kendi benliğini karşısındakinde bulduğunu hissetmektedir. Ne var ki ana karakter taşradan kurtulmasına ve kendindeki “öteki” yanını keşfetmesine rağmen, hala kendini içinde bulunduğu topluma ait hissedememektedir:

Gösterişli bir otelin pubına giriyoruz. Yuvarlak, beyaz örtülü masalar, siyah elbiseli, papyonlu garsonlar. Bara oturmamızı öneriyor. Dar eteğimle yüksek tabureye oturmak bana beceremeyeceğim bir şey olarak görünüyor. Ama o daha benim tereddüdümü fark etmeden

gidip yerleşiyor bara. Garson selamlıyor onu, bana ise belli belirsiz bir küçümsemeye bakıyor, “Taşradan gelmiş bir akraba mı?” diye sorar gibi (Özakın, 1988, s. 16).

Özellikle toplumsal değerler ve kültürün etkisi altında kalan ana karakterin yabancılaşma duygusunun kendinde ötekini keşfetmesiyle beraber daha da etkili bir hal aldığı söylenebilir. Eğer ana karakter farklı düşünce tarzları ve farklı yaşam biçimlerine açık bir kadın olmasaydı kendi içindeki “öteki”ni keşfedemeyecek, belki de kendine ağır gelen geleneklerle kendi benliğinden uzak bir hayata devam edecekti, ancak bu çerçevenin içerisinden çıkıp farklı olanı yakalayıp kendini “öteki”nde bulmuştur.

Maske ile “Öteki” İlişkisi

Kimliğin oluşma süreci ekonomik, etnik ve politik süreçlerden geçer. Bu süreçlerin birbirleriyle uyumsuzluk içerisinde olması bazı temel sorunları ortaya çıkarır (Yurdigül, İspir ve Yurdigül, 2015, s. 3). Çatışan değerler, benlik kaygısı, yeni arayışlar içerisine girme gibi temel sorunların insanların yaşamlarındaki değişikliklerden, farklı ortamlardan, farklı yaşam biçimlerinden kaynaklanır (Şimşek, 2002, s. 39). Eserde bu tür sorunların ana karakterin kimliğinin oluşma sürecinde ortaya çıktığı görülür. Benlik çatışmasına farklı bir toplumda yaşamaya çalışmanın getirmiş olduğu zorluklar, yabancılaşma duygusu ve siyasal nedenler etki eder. Fakat zamanla bu zorlukları ortadan kaldırmış ve kendi içinde başkasına ait olan yeni bir kimlik yaratmıştır. Bu bağlamda Hirschen meydanında izlediği dans gösterisi esnasında mekândan uzaklaşması ve özgürleşmesi, yani “öteki”ne dönüşmeye başlaması şu şekilde ifade edilmiştir:

Dina beliriyor gözlerimin önünde. Onun bir diskoda dans edişini hatırlıyorum. Bedeni parçalara ayrılmak, çözülmek istiyor gibi hızlı, aşırı bir devinim içinde. Diskolara giren ilk kadınlar. Annesinin mazbutluğunu gülünç bulan ve bedenini kurtarmak için kendini Avrupa'ya savuran. Bedensel özgürlük, cinsellik. Dina'nın sindiremediği ağır bir yemek gibi. Belki de bir oburluk. Şimdi ben, bir tarihten, toplumdan uzak, Hirschen Alanında, dolunayda, bir düşü andıran karnavalda, bir bilmeceyi çözmek istiyorum. Kendimin bilmeceyi, bedenimin. Bedenim aşıyor beni. Müzik geçmişimi yeniyor. Gözlerim yumulu. Gökyüzünde dolunay beni koruyor. Bedenim bir gülüşe, bir kahkahaya dönüşüyor. Yıllardır ilk olarak bedenimin güldüğünü hissediyorum sanki (Özakın, 1988, s. 112-113).

Ana karakter belleğini, kendi istediği gibi doldurmak ve olmak istediği kişi gibi davranmak için kullanmaktadır. İçerisindeki bilmeceyi, kendini çözenin yollarını aradığı bir oyun, dolunayı ise ona ışık veren ve yol gösteren bir sembol olarak adlandırmıştır. Bunun sonucunda bilmeceyi çözerek Hirschen meydanında kendini toplumundan uzak “öteki” olarak hisseder: “Maskenin cesareti kendine güveni şaşırtıyor beni. Suçsuz ve rahat. Geçmiş

hatırlamayan ve gelecekle ilgili hiçbir kuşkusu olmayan varlık” (Özakın, 1988, s. 139). Bu ifade ana karakterin maskeyi taktığında gerçekte kim olduğunu unutarak “öteki”ne, maskenin de vermiş olduğu cesaretle bir başkasına dönüştüğünü yansıtır. Eserin başlığında maskeye bir sıfat verilmiştir; mavi. Bu, mavi renkli maskenin özgürlüğün rengini temsil ettiğini akla getirir. Metinde tanımlanan mavi, gökyüzünü, güneşi ve sonsuzluğu maviyi temsil etmektedir. Maskenin burada ana karakterin içindeki bilmecenin cevabı olduğu açıkça görülmektedir.

Sonuç

Aysel Özakın *Mavi Maske* adlı eserinde kadının içinde bulunduğu toplumsal baskılar ve kısıtlamalardan kurtularak kendini keşfetme yolculuğunu ön plana çıkarır. Mavi renkli maske, basmakalıp düşünceleri reddeden kişide yenilenme ve uyanış duygusunu harekete geçirerek “öteki” kendini keşfetmesini sağlar. “Ben” kendisini “öteki”nde keşfederek kimliğini ve kişiliğini bir başkasında tanır. Aysel Özakın yabancı bir ülkeye göç etmek zorunda kalmış olmakla beraberinde getirdiği geleneksel ve toplumsal yargılardan uzaklaşmak için kendi içinde “öteki”ni keşfeder ve yabancılık duygusunu mavi maske ile bastırır. Zira göçle ortaya çıkan kültürel farklılıklar, yeni karşılaşılan toplumla oluşan farklar, ancak “öteki” ile birlikte aşılır.

Ana karakterin göçüyle birlikte gelen yabancılık ve aidiyetsizlik duygusu onu farklı olana yönelmeye sevk eder. Böylelikle farklı düşünceler ve bakış açıları ortaya çıkar ve farklı olanı kabul ederek içerisinde keşfettiği “öteki”ni anlamaya ve onu sorgulamaya başlar. Zamanla yaşadıklarından da yola çıkarak, etrafındaki farklı kişileri keşfederek “öteki”ni kendine daha yakın hisseder ve bu biçimde kendi portresini çizer. Kısacası ana karakter yaşadığı toplum içerisindeki din, kültür ve geleneklerden uzaklaşarak kendi kimliğini oluşturur ve bu kimliği “öteki” kavramı ile birleştirir, bunu yaparken de maskeyi bir araç olarak kullanır. Mavi Maske, kadının öteki olmasında, gizemli bir sembol olarak yerini alır. Bu sembol toplumu, yabancılığı, aidiyetsizliği içinde barındıran gizli bir mekândır. Bu anlamda mekânın romanda “öteki”yle bağdaştırılarak kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Eğer “öteki” olmasaydı, maske anlamsız bir sembole dönüşürdü. Ana karakter içinde farklı birini yaratmış ve maskeyi bu yolla kendine yararlı kılmıştır.

Nitekim eser boyunca ismi açıklanmayan ana karakter tüm toplumsal ve kültürel dayatma ve baskılardan ancak “öteki” olarak kurtuluşa erer ve yeni “ben”ini yaratır. Bunu ise kendi benliğini “öteki”nde görerek başarır. Ayrıca yazar adsız ana karakter ile romanda çizdiği toplumda kendi adıyla varlık gösteremeyen Türk kadını imgesine bir gönderme yapar. Yazar Almanya’daki Türk kadının durumunu Türk-Alman yazınında ikinci kuşak yazarlar

**Atik, O. ve Doğru, N. (2021). Aysel Özakın'ın Mavi Maske adlı eserinde “Öteki”nin işlevselliği.
Humanitas, 9(17), 59-75**

tarafından kaleme alınan “kayıp kuşak”, “iki kültür arasında yaşamak” gibi temel konulardan farklı olarak eserindeki “öteki” vurgusuyla dile getirmiştir.

Kaynakça

- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayısı, 97-118.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Akpınar, S. ve Şahin, B. (2017) Orhan Pamuk romanlarında "öteki". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 330-344.
- Asutay, H. (2003): Yabancı dil öğretiminde kültür bağlamı ve öteki dil. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 118, 26-29.
- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik düşünmek*. (7. Baskı). (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1996)
- Bayoğlu, F. (2010). Simone de Beauvoir: öteki olarak kadın. *Kaygı – Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 15, 71-78.
- Biricik, İ. (2020). Romanlarda "ötekileştirilen kimlik": dış Türkler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 1(24), 8-28.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 108-114.
- Efil, Ş. (2016). Kendini öteki'nde fark etmek: ben-öteki ilişkisinin felsefi uzantıları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 51-66.
- Gültekin, A. (2018). Alman idealizminde Fichte'nin ben felsefesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 599-612.
- İlgın, C. ve Hacıhasanoğlu, O. (2006). Göç-aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin/Kreuzberg örneği. *İTÜ Dergisi*, 5(2), 59-70.
- Kalın, C. Ceylan. (2016). Simone de Beauvoir: ötekiliğin kabulü. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 6(2), 227-243.
- Karakaya H. ve Cihan, Ü. (2017): Toplumsal yapı, iktidar ve kadın bedeninin kurgulanışı, *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 5-17.
- Öteki. (t.b.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. <https://sozluk.gov.tr/>
- Öz, M. (2018). *Sabahattin Ali'nin eserlerinde ötekileştir(il)me* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Özakın, A. (1988). *Mavi Maske*. İstanbul: Can Yayınları

- Ridd, S. ve Callaway, H. (1986). *Caught up in conflict women's responses to political strife*.
London: Macmillan Education LTD
- Saraç, S. (2013). Toplumsal cinsiyet. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung ve A. Şimşek (Ed.),
Toplumsal cinsiyet ve yansımaları (1) içinde (s. 27-32). Ankara: Atılım Üniversitesi
Yayınları
- Siedel, E. (1986). Zwischen Resignation und Hoffnung. Türkische Autoren in der
Bundesrepublik. *Die Welt des Islams*, 1(4), 106-123.
- Şimşek, S. (2002). Günümüzün kimlik sorunu ve bu sorunun yaşandığı temel çatışma
eksenleri. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 29-39.
- Tunç, Elif Z. (2019). *Öteki ve ötekileştirme bağlamında köylülük ve kentlilik* (Yayımlanmamış
yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ulağlı, S. (2018). *Öteki'nin bilimine giriş imgebilim*. İstanbul: Motto Yayınları.
- Üste, B. (2015). Hegel - Rousseau, Mill ve Hayek'in değerlendirmelerinde toplumda
ötekileştirilen kadın'ın konumu. *Denizli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(4),
103-126.
- Yaşar, M. ve Sağlam, T. (2017). Teoride, pratikte ve araştırmalarda öteki ve ötekileştirme.
*Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic*, 12(3), 135-154.
- Yaşar, Y. (2019). Baba ve Piç ile Kimlik romanlarında kimlik karmaşası: olmak ya da öteki
olmak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(63), 238-245.
- Yurdigül, Y., İspir, N. ve Yurdigül A. (2015). Ötekinin inşa edildiği sorunlu bir alan olarak
Oscar Ödül Törenleri 85. Akademi Ödülleri ve "Argo" filmi örneği. *Atatürk İletişim
Dergisi*, 5, 1-12.
- Zengin, B. (2016). *Feminist edebiyat biliminin temelleri ve Almanya'daki yansımaları*. Sivas:
Dilek Yayınevi